

Romanul unui HULIGAN «avant la lettre»

“Mama era Marioara, tata Gheorghe, iar bătrânii, Viena și Floarea. Trăiam într-o casă cu trei camere și prispă închisă cu geamalâc. [...] Între paturi era o masă pe care stăteau noaptea o lingură de lemn și o strachină cu magiun din struguri, cuburi de dovleac și sâmburi de nucă. Mă sculam noaptea și mâncam. Cred că primul cuvânt pe care l-am spus a fost NU! Ca urmare au venit primele palme de la tata, un om asprit de muncă, dar drept. [...] Bunicii se sculau primii, spuneau că nu mai au somn [...] Apoi se trezeau mama și tata. Înainte de a mânca, mergeau să potolească animalele și păsările. Era prima lor grijă. Asta, iarna, că de primăvara și până toamna, luau ceva în gură și plecau la muncă. Viile trebuiau arăcite, săpate, stropite, plivite, prășite; culese și îngropate. [...] În timpul zilelor de iarnă, când nu ieșeam cu sania, stăteam mut, cu ochii în gura bunicului care-mi spunea povești. [...] Apoi începusem să visez cu ochii deschiși. Uneori le completa tata cu întâmplări din lumea asta. [...]

Și tot așa din poveste în poveste, am devenit robul lor. [...] Pe la șase ani, până să merg la școală oricum, mi-am dorit să știu să citesc. Cineva mi-a spus că în sat este o casă unde sunt cărți. M-am dus la acea casă și am cerut o carte. Așa am învățat un cuvânt: bibliotecă. [...] Mi-a plăcut mirosul din cele două camere, una mare, mare cu mese și scaune, iar pe un părete, un raft cu cărți, și una mai mică, numai cu cărți.

La vârsta de șase ani, tata mi-a predat primele două lecții. Prima: în familie toată lumea muncește, și mi-a stabilit partea mea de muncă, dându-mi în grijă animalele (doi boi și trei capre, de porci și de păsări se ocupa bunica). A doua: primul lucru dimineața, înainte să te speli, te duci la closet, căcare obligatorie! [...] Părinții mei nu erau bisericosi, dar trăiau aproape de Dumnezeu [...].”

Extrasele sunt din primul capitol al *romanului lui Dorel* - **Nu te opri, nu te întoarce** (CR, 2016) de Traian Dobrinescu. Citatul putea fi mai amplu pentru că în cele rememorate de Dorel, protagonistul, identificăm nucleul germinativ al acestui *Bildungsroman*. Aici dăm peste temete fundamentale care dau substanță și sens romanului autobiografic: familia, munca, iubirea, aici întrezărim și simbolurile fundamentale pe care se ridică edificiul istoric, social, moral și psihologic al mărturisirii: via (vinul), cartea, femeia, prietenia și acel permanent NU iscoditor și constructiv, care tălmăcește titlul romanului, și nu în ultimul rând tonul narațiunii, vorba lui Liviu Rebreanu: *fraza de început care fixează*.

Trecerea de la viața trăită la viața scrisă, scriitoricește vorbind, este un examen dificil pentru că, spune “Nota autorului”: “O asemenea autoscopie nu este lipsită de curaj. Și nici de riscuri, pentru că nu știm ce găsim acolo, în stare de submersibilitate, și cum noi putem face față, cu sinceritate și cu ochii deschiși acelei confruntări.” *Curriculum vitae* al lui Dorel este drumul acestuia de la **a exista** la **a fi**: “Rezumându-mi viața și distanțându-mă de cele trăite, constat cum întâmplări, oameni, cărți și locuri, cărora nu le-am dat importanța convenită atunci când trăiam

sub presiunea nemiloasă a realității, din ce în ce mai lipsită de inocență și din ce în ce mai sedusă de viitor.”

Narațiunea autobiografică simplă, fără artefacturi scriitoricești, mai mult ori mai puțin subtile, este ca un râu de munte limpede și zglobiu, frumos curgător, dar cu praguri și adâncimi nebănuite.

Curgerea narativă este o succesiune de întâmplări trăite de protagonistul-narator devenite în pagina scrisă *povestioare*, în aparență fără o înlănțuire cauzală, deci fără să se organizeze într-o intrigă romanescă clasică. De aici și impresia de caracter picaresc al romanului. Toate povestioarele se adună în trepte ale timpului după legea “*nu te opri, nu te întoarce*”: copilăria și școala în sat alături de familie; adolescența – anii de liceu la Vâlcea și munca în gospodăria părintească în timpul vacanțelor; tinerețea – studenția clujeană, în vacanță salahor în portul Constanța ori ospătar pe litoral, stagiul militar la Lipova; intrarea în maturitate: profesoratul, căsătoria și copii (*prințul Tudor și prințesa Alexandra*, “Iată că viața mea prinde contur și se naște un ideal care trebuie slujit”), altfel spus, intrarea în starea socială, și în cea istorică prin implicarea cu conștiința răspunderii în treburile “*revoluțiunii*” din decembrie '89. Romanul începe și se termină cu două secvențe care închid arcul de timp al “amintirilor”: “De la trei ani știam că pe mine mă cheamă Dorel, iar pe câine Dancu. Mama era Marioara, tata – Gheorghe, iar bătrânii, Viena și Florea [...] Cred că primul cuvânt pe care l-am spus a fost NU!” și “[eliberat de *treburile revoluțiunii*] mă mut în fața televizorului și urmăresc, la mai multă căldură decât afară, macabrul spectacol, în care naivii de bună credință, ca și mine cu puțin timp în urmă, mor spre deliciul scenaristului. M-apucă un râs nervos, apoi tac fără limite.” *NU-ul* de la început și *tăcerea* de acum sunt cele două borne ale existenței “unui bărbat puternic în căutarea unui țel” (Eugen Negrici).

Scrisă fără inhibiții și într-un ritm alert (cf. Eugen Negrici) cartea, rezultat a ceea ce putem numi *foamea povestirii*, conține o mulțime de evenimente, întâmplări și personaje de prim-plan sau de fundal, toate reconstituind imaginea societății românești a “socialismului victorios”. Dincolo de frumusețea pilduitoare a vieții lui Dorel, mai mult comportamentistă, întrezărim apocalipsa comunistă în care a fost târâtă țara. Descoperim în roman o problemă gravă, profundă și dramatică, tratată solar, fără încrâncenare existențialistă întâlnită în alte romane mai vechi sau mai noi.

Una din dimensiunile sociale ale romanului este dispariția satului tradițional unde s-au “născut liniștea și chemarea tăcută a morții”. Venit în sat în una din vacanțe, Dorel constată, cu strângere de inimă dar fără lacrimi paseiete deoarece dibuiește mersul istoriei: “Într-un colț mai zbârăiau acordeonul lui Nelu Mondialu', flautul lui Relu, solzul lui Cimpoaie. Toate oboseau, mai cu seamă vocile poveștilor de altădată [...] Vechea lume dădea semne de oboseală [...] Satul meu cobora din mit, vulgarizarea devenea cea mai nenorocită formă a demitizării. Și nu puteam să nu mă gândesc la blestematul de colectiv care luase lumii personalitatea, credința, obiceiurile și puterea bunului simț. [...] Pustiit de povești, vlăguit de colectiv, satul ajunsese o fantomă la răscruci de vremi.” Iată o imagine brâncușiană în negativ: “Mai mult îngândurați decât meditativi, oamenii stăteau pe marginea paturilor cu

palmele între genunchi.” Cu calm, nud, fără “filosofări”, care te-ar pune să valsezi între pro și contra, paginile despre colectivizare spun adevărul despre dezastrul material, social, moral, psihologic în care a fost târât satul românesc. “Cu toate că s-a revoltat, că și-a plâns pământul și toate cele confiscate, căruțe și boi, la inaugurarea CAP-ului, tot satul, cu mic, cu mare merge la conacul lui Hozoc devenit sediul CAP-ului, la mici, la bere și s-o asculte pe Tita Bărbulescu și taraful din Pitești. Cine știe, poate și așa va fi bine! Își spuneau orleștenii în inocența lor, încercând să-și ascundă obida că nu mai aveau decât șaizeci de ari de pământ de familie, nu mai aveau boi, nu mai aveau căruțe, nu mai aveau cai. De acolo, de pe colină, unde se sărbătorea, vedeau jos, într-un ocol imens, sute de căruțe, una lângă alta și una peste alta, cum rugineau și putrezeau. Boii și caii fuseseră duși la abator, iar tractoarele întârziu să apară. La o masă lungă, la umbră, lângă prim-secretarul raionului, tovarășul Brutaru, ședeau la mici și la bere, râzând cu gura până la urechi [...] activiștii de la Drăgășani și cei ai locului, golani satului. Era acolo Gheorghe Ancuța, zis Cocoșilă, unul mic și cocoșat, Gheorghe al Leni, analfabet, cei doi frați JitEANU, analfabeți, Victor Tănase, zis Ghiburici, analfabet, va deveni mai târziu primarul Orleștiului, Otărășanu, cu carte, adică avea vreo șapte clase, era deja primar al comunei, Lică Lăzăroi, Gogoasă, analfabet va deveni președintele CAP-ului.” Cititorul să ne ierte pentru că am citat *in extenso*, să ia aminte la anumite lexeme (*obida, nu mai aveau, ocol imens, rugineau și putrezeau, abator, golani satului, tractoarele întârziu*), la numele personajelor și calificativele acordate și la fraza cu care se încheie imaginea de bălci, cutremurătoare în adevărul ei: “Când au început horele, tata ne-a luat și am plecat acasă. Cum să joci la înmormântare?”

Dimensiunea socială nu cuprinde numai satul, ci țara întregă, “lureșul comunismului și hei-ruoismul proletar zguduise lumea din temelii, aruncând în derivă oameni și ștergând de pe suprafața pământului istoria orașului”. Elocvente sunt paginile despre Vâlcea liceanului Dorel, paginile despre șantierul și colonia de pe valea Lotrului. NU-ul la adresa socialismului victorios e spus simplu, dar cu un surâs abia perceptibil în colțul gurii mai expresiv decât vocalismele: “Țara era în extaz. Marile realizări sunt pe buzele tuturor. Se terminase tronsoanele de cale ferată Bumbesti-Livezeni și Salva-Vișeu, hidrocentrala de la Bicaz dădea lumină, în curând și cea de la Vidraru, pe Argeș. Realizări epocale! Alte buze rămâneau pecetluite. *Lazăr de la Rusca* rămâne doar o amintire, dar Mihai Beniuc sădește *Mărul de lângă drum*. *Desculții* lui Zaharia Stancu sunt în toate școlile, Sadoveanu dăduse cu mucii în fasolea lui *Mitrea cocor*, Dan Deșliu își face constincios temele. Mai decriptez câte ceva din Petru Dumitriu și într-un plan discret se mișcă Ștefan Bănulescu. [...]. Aurel Mihale încă mai trage pe frontul de vest. Nici *Tânăra gardă* nu s-a predat încă. Orori fasciste și eroi sovietici.” În contrapunct cu această realitate urmează cea a primăverii pe care se desenează chipul inginerului constructor, Mihai Iacob care a muncit nu pentru a fi “înnobilat” cu titlul de Erou al Muncii Socialiste, ci pentru lucrul temeinic și cu dragoste făcut. Romanul conține un gând politic, sau mai corect spus, de filosofie și etică a istoriei foarte subtil exprimat încât o lectură atentă numai la întâmplări nu-l sesizează. Este vorba de opoziția dintre civilizația și cultura care au năvălit din stepele rusești cu tancurile și civilizația și cultura

europăeană. Românii s-au împotrivit cât au putut înfierii lor de către comunismul sovietic. Opoziția e translatată în alt areal geo-politic: "Târziu, prin 1987, voi consemna un fapt similar la turci, când împovărați de o istorie ce nu le aparțineau, au permis, în mod deosebit, germanilor, să răvășească pământul, unde zăcea bine ascunsă civilizația pre-elenistică și să-și însușească vestigiile îngropate de mii de ani [...] în felul acesta, turcii scăpau de o istorie incomodă și de frustrarea că autenticii stăpâni ai teritoriului din Asia Minor se află în altă parte."

Paginile, fie epice sau descriptive ori lirice, conțin gânduri, meditații, care nu cad în păcatul discursivității alambicate. Asta nu înseamnă că lipsește filosofia, în primul rând cea etică. Textul e presărat cu **ziceri**, fie ele livrești, fie ale lui Dorel ori atribuite altor personaje din roman. Merită reproduse câteva: "viața va fi prada mea, nu eu prada ei", "timpul este singurul, din câte ni s-a dat, care nu se regenerează în folosul nostru", "Veghează-mă, Doamne, că nu știu ce fac", "Într-o bătaie nu poți numai să dai, trebuie să și încasezi", "Dacă vă vreți oameni liberi, nu îngrediți destinul altora", "Nesăbuița și pasivitatea se plătesc, curajul și recunoștința se răsplătesc", "Bucuriile sunt trecătoare, necazurile lasă urme"; și în final, un scurt schimb de replici dintre tatăl lui Dorel și preotul satului: "Ia și mănâncă, părinte, din bucatele astea binecuvântate de Dumnezeu și ajunse pe masă prin truda noastră. Adevărat grăiești Gheorghe, dar să nu-l uiți pe Dumnezeu! Nu-l uit, părinte, dar mă gândesc la El când am timp, dacă m-aș gândi tot timpul, cine ar mai munci în locul meu?" Una din ziceri ar putea figura chiar ca motto al romanului: "orice adevăr începe cu o poveste și fiecare poveste trebuie ascultată până la capăt." Însumate, zicerile se încheagă într-o tablă a valorilor morale care să te călăuzească în viață.

În roman sunt prezente câteva zeci de personaje principale, secundare, episodice. Motivarea numărului lor ar fi o operație superfluoasă deoarece cauza și consecința coincid. Altceva este important. Pe de o parte, numărul mare al oamenilor cu care protagonistul intră în relații permanente sau pasagere sugerează dinamica, tumultul vieții acestuia. Pe de altă parte, bogăția socio-profesională, intelectuală și morală dă imaginea complexă și dinamică a societății, și nu în ultimul rând, prin ele sesizăm degradarea societății românești din vremea comunismului.

Icoana la care se închină Dorel este FAMILIA. Motivul familiei ne împinge spre o comparație cu cea din *Moromeții*, celebrul roman al lui Marin Preda. Familia Moromete aparține istoriei interbelice; cea a Dobrineștilor istoriei comuniste; Ilie Moromete încearcă să se opună timpului istoric mai mult contemplativ, printr-o amăgire venită dintr-o utopie etică; familia lui Gheorghe Dobrinescu se opune prin muncă și răbdare; dacă copiii lui Moromete (cu excepția celui mic, Nicolae) se vor înfiați de lumea nouă, cea din ajunul celui de-al doilea război mondial, membrii familiei Dobrinescu (și alții ca ei) se împotrivesc înfierii de către comunism; dacă Moromeții sunt înfrânți moral, sufletește, Dobrineștii sunt distruși material (economic), dar rămân victorioși sufletește și moral.

Tata, mama, bunicii Florea și Viena sunt, prin fapte și vorbe, mentorii principali și permanenți ai lui Dorel. Tata - *pater familias*, gândește și muncește cu rațiunea și tot cu ea judecă și iubește oamenii. Era "un om asprit de muncă, dar

drept". La vârsta de șase ani, mărturisește fiul, tata mi-a predat primele două lecții (vezi citatul redat la începutul acestui comentariu). În filosofia de viață, nu e ironic cu ceilați (apropro de Ilie Moromete), ci un realist și lucid pentru vremea de la război la colectivizare și făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, e țăran harnic și isteț, demn și tenace. Fiul își raportează victoriile și eșecurile la părerea tatălui.

Pentru Dorel, Mama e un suflet divin, întruchipare a bunătății și răbdării, a iubirii pentru oameni ("Eu mă satur când văd pe alții fericiți.") Ea gândea și muncea cu sufletul. Înfruntă cu un "curaj vizionar" necazurile și "nu lasă nici o șansă fatalității". Va mărturisi fiul: "N-am să întâlnesc un suflet mai ales ca al ei". Tata și Mama sunt pentru fiu modele sacre. De la ei fiul a învățat multe: "De la ea am învățat să nu port mânie și să iubesc lumea, că alta nu am, de la tata, să nu întind mâna oricui, dar când o întind cuiva să i-o strâng cu nădejde. Și voi mai învăța de la tata că banii sunt o marfă care se vinde și pleacă, pământurile se pierd, iute că le-a luat colectivul, casele se ruinează, dar un singur lucru rămâne: numele!" Mai încolo, vom vedea că Fiul ilustrează vorba populară: «așchia nu sare departe de trunchi». Când naratorul povestește despre familie, fraza lui se încarcă de un lirism tare ca vinul făcut de Taicu și Tata. Din galeria de personaje se impune și figura luminoasă a bunicului, om harnic, dârz, iubitor al Pământului și al Țării. Nepotul îi ascultă cu bucurie și plăcere poveștile din Războiul Întregirii în care a fost un erou. Suntem în vremea "luptelor" comuniștilor pentru colectivizare "Când a venit Butnaru, cu Volga lui neagră, prim-secretarul raionului Drăgășani, taicu Florea s-a dezbrăcat și i-a spus: Vezi rănille astea? Eu mi-am lăsat sângele și sufletul pe câmpul de luptă ca să apăr pământul. Mi-am abandonat cariera de ofițer ca să-l păstrez și să-l muncesc. Bunicul meu, Din Dobrinescu, a câștigat o parte din pământ în 1877, la Grivița și Plevna, luptând alături de Carol. De Carol, bă golane! Și eu lângă Averescu! Averescu! Oamenii mergeau la război să-și păzească pământul și să câștige alt pământ. Dacă acum ar fi un război, voi ce-ați promite oamenilor? Dumnezeu ce-ai făcut în viața asta, că te văd împlinit la trup și roșu în obraji [...]. Omul rumen în obraji le-a făcut semn [activiștilor care îl însoțeau] că pot pleca și a urcat în mașină. Mama voastră de nenorociți, a mai tunat taicu [...]. La muncă golanilor!" Poveștile bunicului sunt lecții de istorie adevărată și de viață.

Adolescentului Dorel destinul îi dă încă doi îndrumători: pe profesorul Ghibănescu, călăuză în labirintul bibliotecii, și pe profesoara Ana, femeia care îi face educația sentimentală (atenție, nu erotico-sexuală).

Gicu șoferul e un personaj pe cât de natural și simpatic în tot ceea ce face și gândește, pe atât de simbolic. El îl plimbă pe Dorel prin țară cu mașina pe care lucrează; îl duce la București, unde participă la Olimpiada națională de literatură. Relația celor doi e expresie a prieteniei, a camaraderiei.

Din bogata pinacotecă a personajelor mai atragem atenția asupra "*paradei dascălilor*". Datorită condițiilor de viață, și a tarelor personale puțini dintre ei erau **dascăli**. La cei doi amintiți adineaori mai putem adăuga pe cei doi de la școala din sat: Florea, de română și Emil, de istorie și pe minunații universitari de la Filologia clujeană. Din rândul odioșilor amintim pe directorul liceului vâlcean, poreclit Ceau-Bau, sever până la fanatism, și pe Sandu, secretatul organizației de partid din liceu.

Dorel, eroul romanului, crește și se formează ca om în atmosfera fascinantă a poveștilor, în cea a întâmplărilor cotidiene ale vieții, prin munca în gospodăria părintească, prin contactul cu oamenii, apoi, cititul cărților și filmul (mai ales cel de aventuri și de “capă și spadă”) cărora le aduce un elogiu. Primele două capitole reconstituie naivitatea copilului în contact cu lumea din imediata apropiere și schițează coordonatele istorice și social-politice în care se vor derula întâmplările, mai mult sau mai puțin picarești, din viața eroului. Începând cu al treilea capitol, în care coordonatele amintite se lărgesc și se adâncesc, devenim ascultătorii poveștii despre **creșterea și maturizarea** protagonistului narator.

Participând la faza regională a olimpiadei, Flori, “adversară” îi spune, (de fapt îl caracterizează) în rol de Pytia: “Ești un caracter robust, ești curajos și creativ. Sunt cei trei piloni pe care se va sprijini viața ta. Poate și imprevizibilul ... Asta s-ar putea să te lase fără stâlpi [...]” Peste câțva ani, la mare, are o relație pasageră cu o femeie misterioasă, artist plastic, care îi spune: “Bănuiam că nu ești doar ospătar. Omul este însoțit de atitudini, atitudinea vorbește despre caracter, privirea atentă – despre căutări și despre suflet, moliciunea – despre visător sau lipsa de angajament, voiciunea – despre dinamică.” Spusele femeii sunt un portret indirect al lui Dorel, dar pot fi socotite și ABC-ul naratorului pentru portretizarea personajelor sale.

În raport cu legile nescrise și, mai ales, cu cele scrise, Dorel este un eretic, dar nu din simplul și găunosul terebilism al tinereții, ci dintr-un puternic instinct al conservării sociale și morale, și al cunoașterii. Protagonistul romanului este un simbolul adevăratului tineret din vremea socialismului triumfător. Este *avant la lettre*, **huliganul**.

În termenii, pe cât de savanți pe atât de alambicați, ai naratologiei, *Nu te opri, nu te întoarce* este o narațiune homodiegetică, iar Dorel, naratorul homodiegetic. Dincolo de aceste concepte și de raportul autobiografie / ficțiune ceea ce trebuie reținut și subliniat este arta cu care e construit pentru a crea oameni și înțelesuri, cu alte cuvinte **foamea poveștii**. Talentul de povestitor e dublat de simțul graiului, limbajul fiind perfec adaptat condiției sociale, profesionale, intelectuale a personajului. La acestea se adaugă spiritul de observație prin care pune direct și exact degetul pe sufletul, gândul și caracterul celui prins în obiectiv.

Toate capitolele sunt frumoase și interesante, fiecare își are farmecul și tâlcul său. Fiecare este un nucleu epic pentru un virtual roman. Romanul are pagini antologice, cum ar fi cele despre secetă, deapre munca la vie, cele despre facerea vinului - momentul respectiv e zi de sărbătoare, toată munca fiind un ritual; pline de farmec sunt și paginile care evocă Clujul studentesc - Heidelbergul românesc: examenul de admitere, sesiunile, chipul profesorilor și al colegilor, viața de căminist, agapele viitorilor scriitori, artiști.

De la marele clasic autorul romanului a învățat să ducă povestea mai departe și să întrețină interesul cititorului (ascultătorului): “Dar să vedeți mai departe cum sunt în stare și de isprăvi nebănuite. Aveți puțină răbdare să treacă vacanța de vară.”

O butadă spune: cărțile se fac din cărți. Dincolo de posibilele modele din literatura universală, depistabile în roman, se impun cele din literatura noastră: Ion Creangă, Lucian Blaga, Marin Preda, Ionel Teodoreanu, tânărul eseist și romancier Mircea Eliade, Mihail Drumeș; la un moment dat poate fi identificat și *Nea Mărin*. Această trimitere spre modele are rostul de a atrage atenția asupra originalității și personalității romanului *Nu te opri, nu te întoarce*, un roman despre bucuria și fericirea vieții, care transmite o robustă și autentică încredere în om.

Așteptăm posibila continuare!

Mediaș, aprilie, 2016

Ionel POPA